

Contra el bé, la civilització i el progrés Apunts per una epistemologia de la moral relativa a les intervencions urbanístiques al Raval

Miquel Fernández González¹

Resumen: La genealogia de la moral de Nietzsche, resulta extremadament pertinent per una epistemologia del bé relativa a les incisions institucionals sobre part de la població del Raval. Primer, sobre Raval s'haurien dut a terme tot tipus d'abusos, com destruccions d'habitatges i de trama urbana, així com persecucions o expulsions de població, pel bé del barri o de la ciutat. Si això és així, es pot afirmar que les convergències institucionals en aquest punt es sustenten en una epistemologia interessada. Segon, el pathos de la distància definit per Nietzsche, així com l'assumpció per part de les noves ideologies urbanístiques del primitiu paper de la "casta sacerdotal", permetrien actualitzar la crítica envers "el civisme", entès aquest, com l'expressió més recent i efectiva de les cultures de control. I tercer, aquesta epistemologia interessada, permetria reclamar la noció marxiana de lluita de classes per interpretar un crònic i generalitzat menyspreu sobre una part important de la població més irredempta d'un dels barris més convulsos d'Europa.

Paraules clau: Nietzsche, genealogia de la moral, Raval, intervencions urbanístiques, Barcelona

Abstract: Nietzsche's Genealogy of Morals is extremely relevant for an epistemology of the good regarding the institutional incisions made on part of the Raval population. First, all kinds of abuses should have been carried out, either for the good of the neighborhood or the rest of the city, such as house demolitions, destroying urban models, persecuting and evicting people. If it was the case, one may affirm at this point that the institutional convergences hold themselves in an engaged epistemology. Secondly, both the pathos of distance defined by Nietzsche, as well as the assumption by some of the new urban ideologies of the "priestly caste" primitive role, would allow updating the criticism of public spirit, understood as the most recent and effective expression of the cultures of control. And last but not least, this engaged epistemology would allow claiming the marxian notion of class struggle in order to perform a chronic and generalized disrespect over an important part of the most unredeemed population in one of the Europe's most convulsive neighborhoods.

Keywords: Nietzsche, Genealogy of Morals, Raval, urbanism, Barcelona

¹ Grup de recerca en exclusió i control social (GRECS). Facultat de Geografia i Història Departament d'Antropologia Social. Universitat de Barcelona

UNA INTRODUCCIÓ SOBRE ELS USOS DEL BÉ

Aquesta comunicació és un dels primer resultats d'una recerca empírica, que s'està portant a terme des de la primavera de 2008, al carrer d'en Robador del barri del Raval de Barcelona. Concretament, es tracta d'una etnografia crítica de l'aplicació de l'anomenada *normativa cívica*² en aquest carrer. El treball historiogràfic, així com el desenvolupament teòric portats a terme per aquesta recerca (Fernández, 2011), permeten una argumentació crítica de les justificacions utilitàries i morals de les intervencions urbanístiques sobre la zona d'estudi.

Els interrogants que aquí vull presentar, tenen el seu origen en la interpretació oficial de la primera destrucció urbanística en el Raval de l'època post-franquista. La destrucció de l'anomenada *l'illa Sant Ramon* o *Illa Negra*, a partir de 1988 va comportar la desaparició del conjunt històric de Can Gelabert dels segles XVIII i XIX (Alexandre, 2000), i de prop de cinc cents habitatges i diversos locals comercials. Aquesta primera intervenció va ser justificada de manera unívoca i contundent arrel d'una conjeturada batalla de "clans de narcotraficants"³. La destrucció de dues mançanes d'habitatges i l'expulsió conseqüent de gran part dels seus habitants, s'explicava per un esdeveniment amplificat i deformat fins l'inversemblança, de manera que resultava extremadament difícil identificar la facticitat amb la seva interpretació a la premsa.

Aquesta intervenció urbanística inaugural –expressada en la destrucció d'aproximadament vint i cinc blocs d'habitatges, el tancament de pensions i bars i el setge policial sobre la zona durant dos mesos, en nom del bé de la ciutat– juntament amb el rastreig historiogràfic d'esdeveniments similars, ha permès armar una proposta interpretativa que pren la forma de la següent hipòtesis analítica.

Si podem conceptualitzar les dràstiques intervencions urbanístiques sobre el Raval –inaugurades amb els bombardejos de l'aviació italiana durant la Guerra Civil⁴– com a pràctica i justificació –per molt adustes que fossin, per molta violència que hagin requerit i per molt dolor que hagin produït– a l'abric del bé; es pot reconstruir una continuïtat que travessaria el període franquista i post-franquista, governs conservadors o progressistes. La continuïtat s'expressaria en una sèrie de convergències relatives a les *cultures de control*⁵ aplicades per part dels

² Al novembre de 2005 l'Ajuntament de Barcelona va fer públic el *Projecte d'ordenança de mesures per fomentar i garantir la convivència ciutadana a la ciutat de Barcelona*.

³ Els fets es relaten amb molt de detall en l'article que vaig publicar amb pseudònim a la revista *Sin Permiso*, titulat "Un cas paradigmàtic: la rehabilitació dels carrers d'en Robador i Sant Ramon del barri del Raval de Barcelona. El fosc antecedent de l'Illa Negra". Consultable al web <http://www.sinpermiso.info/textos/index.php?id=3987> (Rufián Roto, 2011)

⁴ Les destruccions d'aquesta zona del barri començarien amb els bombardejos de l'aviació italiana el 1937. Entre 1937 i 1938 es calcula una destrucció de més 1500 edificis (Aisa & Vidal, 2006: 299) Posteriorment, el govern franquista, esperarà pràcticament fins a finals dels anys 60 per desenrunar i endreçar els desperfectes causants per les bombes. Les obres acabarien a principis dels anys 70 amb la construcció de l'Avinguda García Morato, actual Drassanes. El mateix Ajuntament de Barcelona reconeix, en la seva plana web el següent: (van ser les bombes de la Guerra Civil les que van fer els primers sanejaments urbanístics al sud del Raval (avinguda de García Morato, avui avinguda Drassanes) <http://is.gd/HOsnOL>, (consultada al setembre de 2011)

⁵ Per *cultures de control* entendríem aquí, les pràctiques i els mecanismes institucionals destinats a la fiscalització d'una població definida prèviament com a perillosa o problemàtica.

diferents governs sobre la zona. Aquestes, les podríem sintetitzar en tres punts: primer, la definició del lloc com un espai d'extraterritorialitat; segon, la diagnosi dels "problemes" d'ordre que això comportaria; i tercer, les solucions proposades per eradicar-ho.

Cal insistir, en termes generals, durant tot el període postfranquista, el consens institucional sobre què és el Raval i com s'ha d'intervenir, cristal·litzaria en unes pràctiques institucionals i unes intervencions urbanístiques orientades al bé de la seva població i el de la resta de Barcelona, malgrat que haurien comportat la major destrucció coneguda de teixit urbà d'Europa –i les conseqüències socials, polítiques i econòmiques que es derivarien– en un context no bèl·lic o d'armistici (von Heeren, 2002; Sánchez De Juan, 2000; Tatjer, 2000).

Les successives cultures de control aplicades sobre la zona, haurien coadjuvat a una transmutació del "problemes socials o econòmics" de la població, en "problemes espacials". En altres paraules, el delictes, el crim o la pobresa existirien en relació a un espai geogràfic delimitat, en aquest cas, la zona del barri del Raval situada entre el port i el carrer Hospital.

El Civisme, en tant que nova pràctica de control, es conceptualitzaria des d'un discurs ancorat en la tradició colonialista (de Gaudemar, 1981) així com en la seva utilitat per absorbir sobreacumulació de capital i de força de treball (Harvey, 2004). Des d'aquest punt de vista, avui les intervencions urbanístiques, implementarien els discursos tradicionals de les pràctiques de control justificades per la misericòrdia, l'higienisme i l'urbanisme⁶ amb el civisme i el progrés –entès aquest darrer, en la seva versió més recent, segons la qual, «cal situar Barcelona en el mercat de les ciutats globals»⁷.

Des d'aquest punt de partida, és possible convocar el citat marc historiogràfic per interpretar les intervencions sobre el barri, des que s'iniciés la seva urbanització en el segle XVIII, fins a l'actualitat. Aquest assaig s'abasteix doncs, del treball historiogràfic realitzat (Fernández, *op.cit*), per interpretar aquestes intervencions des d'un reflexió utilitària del bé, permeten així una crítica, tant al concepte "bé", com als de "civilització", "civisme" o "progrés", en la mesura que s'erigeixen com a baluards de la destrucció més gran de teixit urbà a Europa en temps d'armistici, així com de l'expulsió o deportació de milers dels seus habitants.

⁶ Aquesta serien les successives cultures de control aplicades al Raval des dels inicis de la seva urbanització, als segles XVI fins al nostres dies. Es pot consultar al meu treball de recerca titulat *Del odio al bien. Misericòrdia, higienisme, urbanisme y civismo, como culturas de control en el barrio del Raval de Barcelona* (Fernández, 2011)

⁷ El que succeeix en la majoria de les anomenades ciutats globals-especialment des de finals dels anys 70, s'emmarca en processos generals tipificats com de terciarització de l'economia, o sigui, actualment, en aquestes ciutats, perd pes massivament el sector industrial a favor del sector serveis. Les ciutats passen a ser centres de control de l'economia especulativa del sòl i dels diners. Com ens recorda Saskia Sassen, de Detroit o Manchester com ciutats modernes modeliques passen a Nova York o Frankfurt com a ciutats a imitar (1999). En el cas concret de Barcelona les crides en favor d'aquest tipus ciutat son nombroses. A títol d'exemple el, en aquell moment alcalde Pasqual Maragall, utilitzava les expressions següents amb les que es proclamava que Barcelona ha de ser "una ciudad competitiva", que ha d'"entrar en el mercado de ciudades globales" o que es necesario "vender el producto Barcelona".es publicaven en premsa amb el títol: "Barcelona: una ciudad más competitiva. Cómo optimizar sus potencialidades", *El País*, 28/04/1993.

EPISTEMOLOGIA DEL BÉ RELATIVA A LES INTERVENCIONS SOBRE L'URBÀ

Gran part d'aquest barri ha estat –i és encara avui– expressió de vida urbana, o en termes de Milton Santos (1986), seu de multiplicitats humanes i per tant lloc de processos de subjectivació diversos, espai d'actes imprevisibles en el qual, la col·lisió social és constitutiva. Aquesta col·lisió constitutiva voldria ser neutralitzada per les institucions al càrrec, en base a aquesta reflexió utilitària sobre el bé. Aquesta reflexió, permetria les mesures necessàries per vigilar, controlar, reprimir o expulsar la població.

Una epistemologia del bé, relativa a les incisions sobre l'urbà, destaca precisament per l'alt nivell de consens institucional que reclama i expressa. Aquesta utilització del bé, serviria a les successives estratègies de control social, i aniria dirigida a justificar la seva pròpia existència, així com les formes que adopti, per molt aspres que puguin resultar per a les poblacions afectades. El seu objectiu principal, seria estendre el bé dissolent el mal. En aquest sentit, les fórmules retòriques institucionals que precedeixen les intrusions sobre l'urbà, serien les del recolliment i la misericòrdia, la higienització, la salubritat o l'esponjament, la millora del barri, la seva rehabilitació o la seva recuperació.

En nom del bé doncs, es demoliran zones bigarrades, donant lloc en alguns casos, a espais buits que facilitin la transparència i governabilitat del lloc. En altres casos, es construïran noves finques, per a ús d'alguns expropiats, nous residents i usuaris. Igualment, es perseguirà, reprimirà o tancarà a subjectes indesitjables que, d'una manera o altra, qüestionin l'ordre públic consensuat des d'una perspectiva ciutadana, i imposat per imperatiu legal.

Una aproximació a l'epistemologia del bé és directament deutora de la genealogia de la moral de Friedrich Nietzsche. Un dels primers autors en fer-ho notar, va ser George Bataille. Aquest, a propòsit de Nietzsche senyala: «[...] más que ser el filósofo de la voluntad de poder, es el filósofo del mal, o dicho de otro modo el odio al bien» el seu odi del bé està justificat per ell com la condició mateixa de la llibertat. És a dir, el que està proposant és el mal com a objecte d'una refinada recerca moral «y es que el mal es lo contrario de la coerción - la cual, en principio, se ejerce con vistas a un bien -. El mal no es, sino duda, el que una hipócrita serie de malentendidos han querido hacer» (1979: 17).

En aquest sentit, una *epistemologia del bé* que serviria a les diferents cultures de control vindria a establir uns criteris de distinció entre el que és verdader o fals en relació al bé, a partir de la seva utilitat per portar a terme efectivament les successives intervencions urbanístiques –i sobre l'urbà– al Raval. Aquesta epistemologia reclamaria dos usos: el primer seria la intervenció contra els *desertors urbans*⁸ en la mesura de la seva definició com a manifestació viva del mal. I un segon ús davant d'aquest, seria el que la destrucció de patrimoni habitacional, arquitect-

⁸ La noció de *desercions obreres* l'encunyà de Gaudemar com a part d'una metàfora bèl·lica general. Amb aquesta metàfora es vol interpretar, entre d'altres qüestions, les resistències de treballadors, o nens, a negar-se a les tàctiques disciplinants, ja sigui de la fàbrica o de l'escola. A partir dels treballs de López Sánchez, també podem aplicar aquest arquetip la població urbana renuent a certes fiscalitzacions del l'espai públic. Veure de Gaudemar, 1981 i López Sánchez, 1993b.

tònic i cultural, sigui concebuda com a *creativa* (Sanchez de Juan, 2000) i, així, manifestació del bé.

Nietzsche, rastrejarà la genealogia del vocable “bo”. Segons ell, un primer origen es fonamenta en un error, ja que estableix que “bo” té a veure amb la funció d'utilitat de la bondat, és a dir, el portar a terme accions “no egoistes”. Rebutja aquesta etimologia en descobrir que la utilitat no tenia res a veure:

fueron «los buenos» mismos, es decir, los nobles, los poderosos, los hombres de posición superior y elevados sentimientos quienes se sintieron y se valoraron a sí mismos y a su obrar como buenos, o sea como algo de primer rango, en contraposición a todo lo bajo, abyecto, vulgar y plebeyo. Partiendo de este pathos de la distancia es como se arrogaron el derecho de crear valores, de acuñar nombres de valores: ¿qué les importaba a ellos la utilidad! [...] que en las palabras y raíces que designan «bueno» se transparenta todavía, de muchas formas, el matiz básico en razón del cual los nobles se sentían precisamente hombres de rango superior. Es cierto que, quizá en la mayoría de los casos, éstos se apoyan, para darse nombre, sencillamente en su superioridad de poder (se llaman «los poderosos», los «señores», «los que mandan»), o en el signo más visible de tal superioridad, y se llaman por ejemplo, «los ricos», «los propietarios» (Nietzsche 1972 [1877]): 31).

Segons el filòsof alemany, van ser els nobles-guerrers-dominadors els que es van arrogar la capacitat mítica i mistificada de determinar que, en tant ells eren nobles, les seves accions així ho serien i per tant, les accions “nobles” seran “bones”. A més, si allò noble s'anteposa al vulgar –al “populatxo”–, el bo al dolent, les accions nobles són necessàriament “bones” i així, les del poble, “dolentes”.

EL “PROGRÉS” I LA “CIVILITZACIÓ” CONTRA LA REDISTRIBUCIÓ

El geògraf David Harvey, ha reflexionat agudament sobre les recents estratègies per absorbir la sobreacumulació de capital i força de treball⁹. La metàfora (analític-comprehensiva) bèl·lica -colonial resulta extremadament pertinent per al cas que ens ocupa. Tant Harvey (2004) com de Gaudemar (op.cit.) o López Sánchez (1993a) recorren a ella per explicar les noves formes que adoptaria la *lluita de classes* a la ciutat. La “civilització” com a missió proselitista, així com la ideologia burgesa de “progrés”, poden ser aplicades a la presa dels centres urbans de les *ciutats globals*, mitjançant l'acumulació per desposseïció. S'incardinen així, el “progrés” i la “civilització”, a la redistribució, com a estratègia, tant per absorbir sobreacumulació com per gestionar el conflicte social. D'aquesta manera, es posarien les condicions de possibilitat per intervencions urbanístiques i de control urbà especialment dràstiques i contundents. El paper de l'Estat aquí, seria el d'obrir el camí (legitimant

⁹ Per Harvey, la sobreacumulació de capital, és a dir, l'impossibilitat de que aquest pugui ser absorbit, és l'efecte d'una de les contradiccions del capitalisme. És a dir, la competència entre capitalistes per produir més i més beneficis, desemboca en un moment, en el qual, aquest capital ja no troba usos rentables. Una segona contradicció, és precisament, la reducció salarial imposada per la competitivitat, empobreix els treballadors, que es veuen impeditos per consumir aquesta sobreproducció (2007).

i executant o motivant les destruccions, criminalitzant les renuències i expulsant o empresonant la població reticent a un nou ordre espacial) per a grans inversions immobiliàries i turístiques.

D'aquesta manera, es tendiria cap a la “renovació de persones”¹⁰ del barri, atraient altra població, que s'espera sigui més sol·lícita i disciplinada que l'anterior. Tot això, hauria de propulsar una producció intensiva de beneficis i per tant de plusvàlues per a tercers. Aquest seria l'element econòmic que donaria compte -conjuntament al relatiu al control de població- de l'aproximació crítica a una epistemologia del bé.

Actualment doncs, el que podríem anomenar, un concepte *humanista* del mal –la destrucció d'habitatges, de cultura popular, l'expulsió de veïns, la seva persecució o empresonament– es transvaloraria en bé –progrés, ordre i civilització–. El “civisme” seria la darrera versió d'aquesta estratègia. En aquest sentit, si la retòrica redemptora dels processos colonials ha estat la de “portar la civilització” a les poblacions no europees escollides per ser colonitzades, el “civisme” seria la versió que podríem anomenar *introeuropea*, a la qual se li afegirà la necessitat del mite del “progrés”.

Doncs bé, aquesta ideologia d'arrel colonialista, neix durant l'època que es coneix com *post-fordista* i entroncaria amb l'herència del que Nietzsche anomenà la “casta sacerdotal” i la seva autoritat per distingir entre el bé i el mal. La pràctica redemptora ara, seria executada per les ciències socials que s'arrogarien aquest paper en la mesura que les ideologies merament religioses haurien anat diluint la seva autoritat en el transcurs dels darrers dos segles (Delgado, 2001). La credibilitat actual d'aquesta arrebossada ideologia, seria el resultant d'un reagrupament de les forces socialdemòcrates europees després de l'hegemonia dels governs conservadors durant la dècada 80 del segle passat. És en aquest moment que es comencen a incubar unes noves premisses ètiques sobre com havia de ser la societat civilitzada, de quina manera s'havia d'encarnar la república ideal en la societat irremissiblement capitalista. Aquesta nova ideologia va veure de les fonts d'autors com John Dewey ([1916]1995) o Hannah Arendt (1998[1958]), i va ser consagrada amb la Teoria de l'acció comunicativa de Jurgen Habermas (2004) amb el nom de ciutadanisme (Delgado & Malet, 2007.)

El ciutadanisme és la ideologia socialdemòcrata per excel·lència. El ciutadanisme vindria ser el darrer refugi doctrinal que ha trobat les restes de l'esquerranisme de classe mitja i bona part del moviment obrer. Es tracta d'una mena de democràticisme radical que treballa en la perspectiva de realitzar empíricament el projecte cultural de la modernitat en la seva dimensió política, que

¹⁰ El responsable de l'empresa públic-privada PROCIVESA encarregada de la rehabilitació de Ciutat Vella va deixar escrit: «La rehabilitació [...] ha millorat considerablement la qualitat mitjana de l'habitatge a Ciutat Vella, el que fa preveure una cada vegada més normalitzada rotació de residents en el districte i, per tant, una lògica renovació de persones. [...] No cal témer la important concentració d'emigració pakistanesa o magribí en aquesta zona [...] El més probable és que a poc a poc les famílies es ressituin per tota la ciutat i l'àmbit metropolità, alhora que, en anar trobant ocupacions laborals, es dilueixi aquesta presència, aparentment constant i un tant inquietant». (2004: 94-96).

entendria la democràcia no com forma de govern, sinó més aviat com manera de vida i com associació ètica (Delgado & Malet, *op.cit.*)¹¹.

Aquest ciutadanisme va estendre's i adoptar noves formes, pràctiques i discursos en forma d'urbanitat o civisme. En aquest sentit, es conceptualitza un civisme que s'expressa en una intensa normativització de la vida al carrer d'un barri com el Raval. Es buida de contingut el concepte i, en el seu lloc, s'omple d'aspectes relatius a les deposicions d'animals domèstics al carrer, de pintades a les parets, d'anar amb patinet o bicicleta per les voreres i se li afegeix algunes manifestacions de la pobresa com, la vagabunderia o la prostitució al carrer, la petita delinqüència o el tràfic de estupefaents proscriu'ts o lícits.

Aquesta combinació de dimonització del lloc i les intervencions redemptores requerides per imposar el bé, legitima els usos i abusos de la força de l'Estat i la violència institucional de forma activa, que adopta l'expansió del sistema penal¹², la multiplicació de competències policials en matèries cada cop més variades, inversemblants i alarmantment qüestionables des del punt de vista de qualsevol interpretació –per lliberal i formal que sigui– democràtica (Gorski, 2006). Aquest civisme doncs, ha permès actualitzar una interpretació dels desajustos socials, la violència, la pobresa, l'atur, o el racisme, en termes merament individuals, aconseguint convèncer a uns i altres que la misèria és responsabilitat de cadascú i que la irresponsabilitat de l'Estat no només és legítima sinó necessària, obligant al mateix l'Estat a emprar tot els mitjans al seu abast per aplacar les masses de població dissoluta i corrompuda que “embruta” els carrers de les ciutats del “bon govern” *ciutadanista*.

Arribats a aquest punt, només queda preguntar-se, qui pot estar en contra del bé, la civilització i el progrés?

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Abella, M. (2004). *Ciutat Vella :el centre històric reviscolat* (p. 130). Barcelona: Aula Barcelona.
- Aisa, F. & Vidal, M. M. (2006). *El Raval :un espai al marge* (p. 414). Barcelona: Base.
- Alexandre, O. (2000). *Catàleg de la destrucció del patrimoni arquitectònic històric-artístic del centre històric de Barcelona* (p. 69). Barcelona: Veïns en Defensa de la Barcelona Vella. Estudiants pel Patrimoni.
- Arendt, H. (1993). *La Condición humana* (p. 366). Barcelona etc.: Paidós.
- Baratta, A. (2004). *Criminología crítica y crítica del derecho penal*. Buenos Aires: Siglo Veintiuno Editores.

¹¹ És en aquest terreny on es desenvolupa ara per ara el moralisme abstracte kantian o, el que ve a ser el mateix, l'eticidad de l'Estat constitucional modern postulada per Hegel on cristal·litza la comunió entre Estat i societat civil (Sahuí,2000).

¹² Noció popularitzada pel filòsof penalista Luigi Ferrajoli i desenvolupada per Alessandro Baratta. Segons aquest, és necessari anar cap a un dret penal mínim. Els contextos d'expansió del sistema penal comporten unes penes radicalment injustes e inútils “*cuya función sería la reproducción de las relaciones de dominio preexistentes, recayendo fundamentalmente sobre las clases subalternas*” (Silva Sánchez, 2001:18).

- Bataille, G. (1979). Prefacio, a *Sobre Nietzsche. Voluntad de suerte* (pp. 16-27). Madrid: Taurus Ediciones.
- de Gaudemar, J. P. (1981). *La movilización general*. Madrid: Las Ediciones de la Piqueta.
- Delgado, M. (2001). La ciudad redimida. Las ciencias sociales como forma de caridad. *Fundamentos de Antropología*, núm 10- 11, Granada. pp.99-113.
- Delgado, M. & Malet, D. (2007). El espacio público como ideología. *Jornadas Marx Siglo XXI* (pp. 1-13). La Rioja: Universidad de la Rioja.
- Dewey, J. ([1916]1995). *Democracia y educación: una introducción a la filosofía de la educación* (p. 319). Madrid: Morata.
- Domínguez Sánchez, M. (2007). Crítica del Ciudadanismo. *IX Congreso español de sociología*. Barcelona, 2007. Grupo de Trabajo de Sociología Política. Ponencia mimeografiada. (pp. 1-9).
- Ealham, C. (2005). An Imagined Geography: Ideology, Urban Space, and Protest in the Creation of Barcelona's "Chinatown", c.1835–1936. *Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis*, 50(03), 373- 397. doi:10.1017/S0020859005002154
- Fernández, M. (2011). *Del odio al bien. Misericordia, higienismo, urbanismo y civismo, como culturas de control en el barrio del Raval de Barcelona*. Treball d'investigació. Facultat de Dret. Universitat de Barcelona.
- Foucault, M. (1986). Por qué hay que estudiar el poder: la cuestión del sujeto, a J. Varela & F. Álvarez-Uría (eds.), *Materiales de sociología crítica*. Madrid: La Piqueta.
- Habermas, J. (2003). *Teoría de la acción comunicativa*. Humanidades. Filosofía (Vol. 4, pp. 517,618). Madrid etc.: Taurus.
- Harvey, D. (2004). El 'nuevo' imperialismo: acumulación por deposición. *Socialist Register*, (El nuevo desafío imperial), 99-129. Retrieved from <http://socialistregister.com/index.php/srv/article/view/14997>
- Harvey, D. (2007). Capitalismo: la fabrica de la fragmentación. *Espacios del capital: hacia una geografía crítica*. Madrid: Akal.
- Huertas Claveria, J. M^a. (1979). Com es formà el barri "Xino", el districte Ve de Barcelona, nascut raval, batejat "xino". *L' Avenç*, 15, 66- 71.
- Innerarity, D. (2006). *El Nuevo espacio público* (p. 270). Madrid: Espasa Calpe.
- Lefebvre, H. (1969). *El Derecho a la ciudad* (p. 169). Barcelona: Península.
- López Sánchez, P, (1993a). *Un Verano con mil julios y otras estaciones : Barcelona: de la Reforma Interior a la Revolución de Julio de 1909*. Madrid: Siglo XXI.
- López Sánchez, P, (1993b). El Desordre de l'ordre Al·legats de la ciutat disciplinària en el somni de la Gran Barcelona. *Acàcia : Papers del Centre per a la Investigació dels Moviments Socials*, 3, 97-11.
- McDonogh, G. W. (1987). The Geography of Evil: Barcelona's "Barrio Chino". *Anthropological Quarterly*, 60: 4, 174- 184.
- Nietzsche, F. (1972 [1877]). *Genealogía de la moral*. Madrid: Alianza Editorial.
- Nietzsche, F. (2007 [1886]). Más allá del bien y del mal. Madrid: Alba.
- Nietzsche, F. (2010 [1873]). *Sobre verdad y mentira en sentido extramoral*. Madrid: Tecnos.
- Sahuí, A. (2000). *Razón y espacio público. Arendt, Habermas y Rawls*. Signos filosóficos (Vol. VI, pp. 218-226). México: Ediciones Coyoacán.

- Sánchez de Juan, J. A. (2000). La “destrucción creadora”: el lenguaje de la reforma urbana en tres ciudades de la Europa mediterránea a finales del siglo XIX (Marsella, Nápoles y Barcelona). *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales.*, 63, 1-20.
- Santos, M. (1986). Espacio y método. *Geocrítica. Cuadernos Críticos de Geografía humana*, 65, 5- 23.
- Sassen, S. (1999). *La Ciudad global :Nueva York, Londres, Tokio* (p. 458, [6]). Buenos Aires: Eudeba.
- Silva Sánchez, J. M^a. (2001). *La expansión del Derecho penal. Aspectos de la política criminal en las sociedades postindustriales*. Civitas Ediciones.
- Silveira Gorski, H. C. (2006). Barcelona y “el fomento de la convivencia” a través de la represión del Espacio público, a R. Bergalli & I. Rivera Beiras (eds.), *Emergencias urbanas* (pp. 239- 260). Rubí: Anthropos.
- Subirats, M. (2006). *Civisme per la convivència: un debat obert* (p. 227). Barcelona: Icaria.
- Tatjer, M. (2000). Las intervenciones urbanísticas en el centro histórico de Barcelona: de la vía laietana a los nuevos programas de rehabilitación. Oportunidades de desarrollo sostenible para los conjuntos urbanos históricos. *III Jornadas de Geografía Urbana* (pp. 13-28). Burgos: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Burgos.
- Villar, P. (1996). *Historia y leyenda del Barrio Chino (1900-1992): crónica y documentos de los bajos fondos de Barcelona* (p. 254, [64]). Barcelona: La Campana.
- von Heeren, S. (2002). *La Remodelación de Ciutat Vella: un análisis crítico del modelo Barcelona*. Barcelona: Veïns en Defensa de la Barcelona Vella. Estudiants pel Patrimoni.